

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ СИНОНІМІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи націлює на посилення практичного й виховного спрямування мовної освіти, формування мовно-мовленнєвої культури особистості. Функціональний підхід до шкільного мовного курсу передбачає, що робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам мовленнєвого розвитку учнів, від якого значною мірою залежить успішність процесу формування особистості. Адже мовлення – основа і результат розумової діяльності, найважливіший засіб комунікації, вираження української ментальності. Водночас служить своєрідним ключем пізнавальної діяльності і, за висловленням М. Жинкіна, є каналом розвитку інтелекту. Логічне, чітке, образне усне й писемне мовлення учня – показник його розумового розвитку [3].

З огляду на сказане, не викликає жодного сумніву необхідність вивчення синонімів у початковій школі. Оскільки саме лексикологічні засоби становлять першу сходинку в опануванні мови загалом. Це стосується вивчення й іноземної мови.

Окреслені проблеми торкалися в своїх працях Л. С. Вавіна, М. Ф. Гнезділов, Г. М. Дульнев, І. П. Корнев, Н. П. Кравець, В. Г. Петрова, З. Н. Смирнова, Н. В. Тарасенко, Т. К. Ульянова та ін.

Мета статті – окреслити основні напрями роботи над синонімами в комунікативному аспекті.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересом сучасної лінгводидактики до формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

У мовленні синоніми виконують функції заміщення з метою уникнення зайвих повторів слів у тексті; найточніше називають предмети, явища, ознаки, дії; передають емоційний стан, ставлення до того, про кого чи про що йдеться в тексті.

Синоніми поділяються за різними принципами класифікації на кілька різновидів:

- 1) абсолютні синоніми – слова, тотожні щодо свого лексичного значення й емоційно-експресивного забарвлення: *вік, століття, сторіччя; безмежний, безкрайній, нескінченний; тільки, лише;*
- 2) семантичні (ідеографічні) синоніми відрізняються відтінками значення: *виголошувати, проголошувати, промовляти, ораторствувати, зачитувати;*
- 3) стилістичні синоніми характеризуються закріпленістю за певним стилем та відрізняються емоційно-експресивним забарвленням: *повідомити* (нейтр.) – *возвістити* (книжн.) – *доповісти, поставити до відома* (ділов.).

Проаналізувавши чинні підручники з української мови для 2–4 класів щодо вивчення синонімів, ми помітили, що недостатньо вправ на зіставлення синонімів зі спорідненими словами; не звертається увага на те, що синоніми одного синонімічного ряду належать до тієї самої частини мови; відсутні вправи на визначення значень слів-синонімів та їх значеннєвих відтінків; вправи, призначені для розвитку зв'язного мовлення, не націлюють учнів на практичне застосування синонімів; ні програма, ні матеріал підручників не визначають мінімального обсягу синонімів, яким мають оволодіти молодші школярі і який може бути використаний учителем як практичний матеріал для вправ над синонімами.

У відборі певного лексичного мінімуму для організації роботи з синонімами доцільно керуватися методичними критеріями: частотністю відібраних слів у загальнонавчальній лексиці сучасної української літературної мови; словниковим запасом молодших школярів; доступністю відібраних синонімів і синонімічних рядів для розуміння учнями початкових класів.

Робота над вивчення синонімів у початковій школі вирізняється постійністю та систематичністю. Доцільними є інтерактивні технології навчання, ігрова технологія, особистісно орієнтована, розвивального навчання. Водночас доцільно добирати завдання за диференційованим принципом [1; 2; 4; 10].

Так, наприклад, під час вивчення теми „Зміна дієслів за числами” пропонують такі види вправ.

Учитель об'єднує учнів у групи. Кожна група отримала завдання. На виконання завдання групам дається 5 хв.

Завдання І: у поданих реченнях усунути за допомогою синонімів повторення слів з однаковим коренем і визначити, в якому числі вжиті дієслова в реченнях.

1. *Видавництво видало цю книжку другим виданням.*
2. *Наші письменники внесли значний внесок у світову літературу.*
3. *Учні проробили велику роботу по озелененню міста.*
4. *В образі Миколи Джері письменник зобразив селянина-бунтаря.*

5. В розмові двох осіб ішла мова про новини останнього тижня.

Завдання II: підшукати синоніми до дієслів: *світить, шепоче, дивиться, робить, ходить* і ввести їх у словосполучення, а також визначити число цих дієслів та підібраних.

Лідери груп зачитують свої завдання, роблять висновки.

Інтерактивна вправа „Хто швидше?“

Завдання: прочитати речення, у кожному з них знайти синоніми, а також визначити час дієслів. Виграє той, хто впорається швидше.

1. *Наша думка, наша пісня не вмере, не загине.* 2. *Вітер з гаєм розмовляє, шепче з осокою.* 3. *Цигани вставали, розбирали шатро своє мовчки, в дорогу рушали. Та й рушили. Пішли степом. І вона, небога безталанна, встала мовчки, і ніби богу нишком собі помолилась. Та пошкандибала за циганами (Т.Г. Шевченко).*

Інтерактивна вправа „Мозковий штурм“.

Завдання: знайти у реченнях синоніми до дієслова *йти* і записати їх у множині.

1. *Андрій підійшов до хати.* 2. *Незабаром Соломія з Іваном простували повз плавні до циганської оселі. Іван був радісний, веселий, дробцював короткими ногами і все говорив та говорив, мов горохом сипав.* 3. *Сонце вже стояло, коли Гнат подався у дорогу.* 4. *По подвір'ї розтеклись гуси, гусенята коливають з ноги на ногу.* 5. *Андрій удень спав або блукав удвох з Хомою.* 6. *Маланка приступила до печі.* 7. *З гори аж до греблі суне поволі хмара народу.* 8. *Андрій прямував до старого в'язу, що ріс на вершечку горба (М. Коцюбинський).*

З перших днів навчання в школі вчитель навчає учнів розповідати побачене, почуте; спілкуватися один з одним, відповідати на поставлені питання. Так під час вивчення вірша „Зайчикові вуха” доречно застосувати ігрову технологію. Учні слухають вірш.

Сіє, віє, завіє

Снігом завірюха,

А у зайчика, хоч плач,

Змерзли дуже вуха.

Учитель пропонує учням показати жестами та мімікою змерзлого зайчика і дібрати близькі за значенням слова до слів *віє, завіє*.

Висновки. Робота над вивчення синонімів у початковій школі вирізняється постійністю та систематичністю. Доцільними є інтерактивні технології навчання (мікрофон, асоціативний куш, мозковий штурм, навчаючи – вчуся та ін.), ігрова технологія, особистісно орієнтована, розвивального навчання. Водночас доцільно добирати завдання за диференційованим принципом. У підготовці до уроку з української мови чи літератури вчитель повинен керуватися рівнем навчальних досягнень учнів, темою уроку (під час вивчення граматичних тем синоніми теж засвоюються, якщо їх використано як дидактичний матеріал), пам'ятати, що робота над словником учня це не робота на окремих уроках, але насамперед постійне вправлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі : [монографія] / Баханов К. О. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
2. Верхогляд Г. Нестандартний урок-подорож з української мови (синоніми, антоніми) / Г. Верхогляд // Початкова школа. – 2013. – №10. – С. 11.
3. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Жинкин Н. И. – М.: Наука, 1982. – 156 с.
4. Жемелко М. В. Створюємо умови для розвитку і самореалізації кожної особистості [з досвіду педагогічної діяльності] / М. В. Жемелко // Педагогічна думка. – 2012. – №4. – С. 29–31.
5. Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. мовою / М. Д. Захарійчук. – К. : Грамота, 2012. – 176 с.
6. Захарійчук М. Д. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. Д. Захарійчук, А. І. Мовчун. – К. : Грамота, 2013. – 176 с.
7. Зеленська О. Використання інноваційних технологій на уроках у початкових класах / О. Зеленська // Учитель початкової школи. – 2014. – №3. – С. 15.
8. Лупінович С. М. Навчаємося залюбки! Формування мотивації до навчання в учнів молодших класів / Лупінович С. М. – Харків : Основа, 2009. – 107 с.
9. Романко І. Комунікативна взаємодія вчителя й учнів як спосіб міжособистісних стосунків у навчально-виховному процесі / Ірина Романко, Олена Пісоцька // Українська мова і література в школі. – 2012. – №7. – С. 54–57.
10. Чигрина В. А. Від традиційної шкільної освіти – до продуктивного навчання / В. А. Чигрина // Джерело. – 2009. – №27. – С. 13–15.